

Za gospodarje

Maribor, dne 24. julija 1935.

Agrarske zadruge na Slovenskem.

Pod tem naslovom je objavil g. dr. Goršič v »Slovenskem Pravniku« leta 1921 precej gradiva, katero je sedaj tudi »Slovenski gospodar« v št. 28 t. l. našim čitateljem precej obsežno obrazložil. Ker pa vsa vsebina tukaj še tudi ni strnjena, je treba ta predmet še dalje izpopolniti, v kolikor so omenjenemu piscu ostal nejasen in sploh neznan.

Kočarji.

Tam opisuje na pr. pojem in bistvo »kočarjev«, o katerih trdi, da je »oblika teh popolnoma v tajnost skrita partija naše pravne in agrarne zgodovine, dasi ne poznamo pri tem nikakih tajnosti. — Kot »kočarje« so imenovali pred vsem ene domačine brez lastnega zemljišča, katerim je dovolila »soseska« izjemoma si postaviti kočo tik ob »gmajnik«, in so jih radi tega tudi označevali kot »gmajnarje«, ker so tako rekoč na »gmajnik« živeli. Toda ta za to ugodna zemljišča so menda danes že povsod izčrpana, ker bi bili drugače občinariji vedno več zgubili pašne ledine in pašne koristi. Poseben slučaj v Spodnjih Podložah naj to podkrepi. Tam imajo samo tri take »kočarje« menda še od pamtliveka, kakor še danes. To so tesne hišice, ki imajo kvečjemu mal košček vrta, ki so povrh še tudi potisnjene h kakemu jarku, da ne zaležejo mnogo pašnega sveta in se radi tega pri najboljši volji tudi ne morejo na nobeno stran razširiti. Take ugodnosti so se pa dovolile samo onim revnim, ki so morali stanovati kot »ofarje« v tujih hišah premožnejših občinarijev, toda zemljišče je ostalo dalje »gmajnsko« in tako rekoč v večnem zakupstvu. Toda občina, odnosno kmetje so imeli od tega udobnost, da so jim bile delavne moči vedno v bližini na razpolago in se menda ne bo nikdar več dalo izslediti, kedaj se je to zakupstvo

spremenilo v lastno posest, kajti danes je že izključeno, da bi bila tudi najmanjša ploskev kakenga zemljišča brez svojega lastnika, in to že radi obdavčenja ne.

»Ofar.«

Prikrilo se pa še vedno govori o tem, da so ti »kočarje« služili tudi kot nekaaka vaška predstraža za uspešnejši odpor pri sovražnih pohodih ali napadih, toda te sledove ljudskih izročil je novejša doba že skoro docela zatemnila. In vendar spominja na to ravno beseda »ofar«, t. j. »oyar«, ki je »varoval« kako tako mesto, in je prej navedeno »tajnost« razgalil ravno naš jezik sam, kake vrste so bili prav za prav oni naši »kočarje«. In to tudi ni kak posamezni redki slučaj, kajti na pr. v Šentlovrencu na Dravskem polju imenujejo še danes ta kraj kot »barce«, t. j. »varce«, kajti zelo prostrana »gmajna« je tu lahko dopustila več takih »kočarjev« kot »varcev« občinarijev, in je s tem ona »tajnost« dovolj jasno odkrita. Omenil sem pa to že radi tega, ker ne verjamem, da bi ne bila ona kmečka radodarnost v nikaki zvezi s kako drugo trajno služnostjo in je upati, da se bo na to še kdo drugi pojavil, da se tu in tam da kaj sličnega izslediti in se da prav v tem slučaju ugotoviti, da se to, kar se je s časom zgubilo, še vedno ni zgubilo, vsaj iz jezikovnega zaklada ne, in vse, kar se je vendar zgubilo, je zgolj znova naše velike brezbriznosti.

Pa tudi pri pojmu »gmajna« za skupni gozd

na Kranjskem je treba nadaljnega pojasnila in primerjevanja z razmerami v drugih slovanskih krajih, kajti tolmačenje g. Goršiča v odstavku »Vsak kmet hodi v svojo »gmajno« po drva«, moramo smatrati kot pravni nesmisel, kajti kmet nima svoje »gmajne«, in kaže uporaba prav tega besedja, da je to neka

skupnega ali združnega, ter je spornost tu zakotvena zgolj v besedi »v svojo«, kar je očitvidno tako razumeti: »vsak kmet hodi v svojo »gmanjno«, t. j. v njegovi občini odkazan gozd po drva«. S tem je rečeno, da ne sme v teh gozdovih vsak kar tako križem sekati in porirati, ker je bil ta gozd na izrečeni podlagi res tudi »gmanjski« in nad tem je zopet čval naš »župan«, kateri je odkazoval vsakemu, katero drevo se sme posekati in katero ne. — Isto razmerje je bilo uvedeno tudi na nemškem Štajerju, kjer so imenovali »župana« (»supan«) tudi kot »holchauerja«, ker je tam upravljal neke vrste posle gozdnega urada.

Gozdovi s služnostmi.

Očitvidno so pa nastopile tudi pri nas nekdanj slične razmere, ko so tudi pri nas začeli jasati in krčiti pragozdove, kakor so bile znane v Bosni in Hercegovini pred letom 1878. Vsi gozdi so bili last graščaka ali vlastelina, odnosno po zasedenju Osmanov pa »vakufska«, t. j. posest mohamedanske cerkve, toda vsak stanovalc je imel pravico sekati drva za svojo domačo potrebo v gozdu svoje graščaka, čegar »čivčija« (najemnik ali zakupnik) je bil.

Po letu 1878 je prevzela Avstrija vse te služnostne gozdove, katere je nova uprava označevala s posebnim latinskim imenom »praedium«, t. j. gozdovi v jamčevinskem razmerju, ali s posebnimi služnostmi, kajti novi gospodar je moral takoj obnoviti tamošnjim stanovalcem dosedanje ali zastarele pravice glede dobave in sekanja drv, ter je ravno to povzročilo mnogo novih zmed v novozasedenem ozemlju, ker nova vlada ni takoj razumela, kako ima v raznih slučajih nastopiti, da se izogne težkim sporom. Na prvih avstrijskih vojaških mapah zasedenega ozemlja so gozdovi te vrste še tudi bili označeni kot »praedium«, kar se je po pozneje opustilo, ko je prišla deželna gozdna uprava v svoj tok. Da se pa ne izseka kar ves gozd na enem mestu, o golega, so bili gozdovi dodeljeni občinam po odsekih, in je moralo enkrat biti tudi pri nas tako, kajti drugače bi že bil tudi ves svet na Slovenskem danes ista kršina in gola pečina, kakor je zdaj Dalmacija.

Če pa je ta panoga naše stare gospodarsvene zgodovine zabredla tako daleč v pozabljenost, potem se pa morajo tudi najti ljudje, kateri to zopet odkrijejo, kajti izkazalo se je, da se naše stare razmere sploh ne dajo več meriti po nemškem kopitu. Davorin Zunkovič

F. Grm:

Naše sadjarstvo.

Sedaj pride čas spravljjanja in prodaje sadja. Če hočemo mi v tem smislu doseči uspehe in višje cene ter se približati svetovnim zahtevam, moramo se najprej navaditi in prilagoditi pravilnemu obiranju in spravljjanju sadja.

To je za ceno in sloves velike važnosti. Koliko stotisoč dinarjev gre vsako leto v zgubo samo radi površnosti in nevede pri obiranju in prevažanju sadja. Jabolko tem manjkrat ga primeš v roko, tem bolj. Hočem v nekaj vrsticah opisati obiranje in odpošiljanje sadja na južnem Tirolskem v okolici Bolcana, Merana, Sigmundskirchena in Kalterna.

To so kraji, kjer je bilo sadjarstvo že pred davnim časom na višku.

Bil sem leta 1909 v imenovanih krajih, da proučim sadjarstvo, oziroma obiranje in zvoz sadja na veliko. Mudil sem se tam 11 dni, to je od 29. septembra do 10. oktobra, ko je obiranje in promet s sadjem v teh okoliših na vrhuncu. Letina je bila takrat srednja. Imel sem na razpolago vodnika, tamošnjega rojaka in posestnika iz Bolcana. Omenjeni je bil strokovnjak ter absolut višje (srednje) vinarske šole v Klosterneuburgu. Bil je natančen poznavalec vseh razmer in imel dostop v vse največja podjetja za izvoz sadja.

Obiranje sadja.

Jabolko se vzame z drevesa z roko ali z za to pripravljenim obiralnikom. Vložiš ga takoj v za to pripravljeni zaboj na licu mesta, kar je velike važnosti. Čim manj prijemaš in prekladaš jabolko, tem lepše in prikupljivejše pride kupcu, oziroma potrošniku v roke. Sadje tresti ali otepati s preklo, kakor se pri nas še žal dogaja, tega Tirolci ne poznajo; to bi šteli tudi vsakemu za greh.

Na Tirolskem ne sme nikdar in nikoli noben obiralec na drevo. Če je drevo še tako visoko in obsežno, se postavi pet

ali deset stoječih lestev okoli drevesa, da lahko obiraš po mili volji, toda na drevo ne smeš. Kaj ne? Če se po drevesu plaziš, oddrgneš tako rekoč trgatev, oziroma pridelek za prihodnje leto; ta leži potem pred teboj na tleh.

Pri nas vidiš dostikrat, ko je drevo ohraneno, da je na tleh več listja kakor na drevesu. Poleg listja vidiš male kaveljce in vejice. Nemec jih zove »Fruchtspieße« ali »Ringelspieße«, ker obstojajo iz samih obročkov. To so cveti za prihodnjo pomlad, ki jih nevede oddrgneš in vržeš na tla.

Tirolci imajo na pr., četudi ne v obilni meri, vsako leto sadje. To je pripisati samo temu dejstvu, ker pravilno ravnaajo s sadnim drevjem v času obiranja. Tam vsak delavec ve, kateri pogank prinese prihodnje leto sad, kateri ne, in je velike važnosti za sadjerejce. Tega ljudje pri nas še dolgo ne bodo upoštevali.

Prodaja sadja.

Tirolski sadjar prodaja sadja (jabolk) a la rinfuso, ki je pri nas tako udomaćena, ne pozna že več nego sto let ne.

Tam se vse sadje sortira po velikosti in brezhibnosti, zavije v papir in vloži v zaboj. Za to so posebni delavci in delavke, ki so temu vajeni in gre delo naglo od rok.

Tega dela so ljudje tam tako navajeni, da si drugega načina spravljanja jabolk misliti ne morejo. Kako velik je bil izvoz jabolk iz južne Tirolske takrat (1909), lahko vidimo iz dejstva, da je južna železnica morala dati 30 železniških uradnikov na pomoč postaji Bolcano, da so zmagali promet, oziroma odpravo vagonov, natovorjenih z jabolkami, v različne smeri Evrope. Jabolka so se takrat razpošiljala: tirolski rožmarin večinoma v Rusijo (največ v Petrograd), beli zimski kalvil na Dunaj. Vse drugo v Nemčijo in na Holandsko. Kakor se spominjam, je že leta 1894 organiziral rajni Voldemar Hientze (Karolinin dvor) v Ptuj izvoz jabolk v Rusijo in je tudi dalje časa dobro uspeval. Delal je po tistih smernicah kakor Tirolci: jabolko z drevesa v zaboj. Kako je sedaj, ne vem.

(Dalje prihodnjič.)

Opravila, ki jih šolarji v počitnicah lahko izvršujejo.

Povsod vidim sadno drevje s hrapavo skorjo ter z mahom in lišajem. Vse to lahko otroci ostrgajo z motiko ali z drugim posebnim orodjem ali strgalom. S strganjem se uničijo skrivališča za razne škodljivce.

Debla in veje dobijo gladek lub in se lahko namažejo z apneno mešanico.

Ako pa mažemo debela in veje, na katerih je vse polno nesnage, pa se škodljivci še bolj zavarujejo. Torej samo mazanje ne uniči škodljivcev.

Spodaj ob deblih rastejo navadno divji poganjki, ki so grdi, nepotrebni in polni krvavih uši ter druge nesnage. Te poganjke je treba odstraniti s škarpami ali z nožem.

Sedaj se tudi lahko odstranijo zeleni divji poganjki na vejah. Če teh postanejo krone pregoste in je drevje kuštravo. V takem gostem vejevju je snajenje nemogoče in sadje je navadno krastavo ter manjvredno.

Lepo sadje daje ta drevje, ki ima redke veje, da lahko pride solnčna svetloba med nje.

Seveda vseh divjih poganjkov ne smemo odstraniti, posebno, če so veje precej gole. Na golih vejah pustimo par divjih poganjkov, ker se iz njih razvijajo rodovitne veje.

Sedaj je začelo odpadati črvivo sadje. To moramo pobirati, in sicer čim večkrat, ter pobrano sadje vreči v gnojnico ali drugače uničiti. S tem uničimo jabolčnega zavijača, ki dela črvivo sadje ter je zaradi tega velik škodljivec. Ta škodljivec napravi sadje črvivo do jeseni in zato moramo vsako črvivo sadje skrbno pobirati.

Otroci se radi plazijo po drevju, kar je na njem sadje. Naj plazijo tudi sedaj, ko nimajo veliko dela in ko sedaj v toplem času lahko izvršujejo snajenje, ki je potrebno sadnemu drevju. Čas bi že bil, da bi vsi gospodarji skrbeli za lepo in snažno drevje. Vsakega je sram, če ima pri hiši nesnago, naj ga bo tudi sram, če ima grdo drevje.

Razna obvestila.

Na banovinski kmetijski šoli na Grmu pri Novem mestu se prične novo šolsko leto celoletne šole 15. septembra. Sprejme se 30 učencev. Vsi učenci stanujejo v zavodu (internatu), kjer imajo vso oskrbo. Sprejmejo se pridni, dovolj nadarjeni sinovi kmečkih staršev, ki bodo ostali po končanem šolanju na kmetiji. Pri vstopu v šolo napravijo učenci kratek sprejemni izpit iz slovenščine in računstva, katerega so oproščeni učenci absolventi dveh ali več razredov meščanske šole ali kakšne nižje srednje šole. Hkrati se preišče njih zdravstveno stanje po zdravniku zavoda.

Cene in mezde pred 100 leti pri nas.

Z ozirom na svoj članek pod naslovom »Sedem suhih in sedem debelih krav pred sto leti pri nas«, dodajam tem potem še cene poljskih pridelkov, vina in živine za tiste čase.

Na prelomu 18. in 19. stoletja se je gibala cena pšenici med 3 in 4 fl. (florinte) za drevenko; rži (žit)u med 2 in 3.5 fl.; drevenka ajde je veljala 45 kr. (krajcarjev) do 1 fl. — Toda v nerodovitnih letih — in slabi valuti — (1814 do 1816) so poljski pridelki močno poskočili: tako je žito (rž) poskočilo od 5 na 30 fl. (bankovec), pšenica za drevenko od 6 na 40 fl. šajna (Scheidemünze, t. j. denar, ki je imel veljavo le za določeno okrožje), drevenka krompirja je veljala 7 fl.

Kasneje, ko začne v Avstriji krožiti zopet srebrn denar, se cene živilom polagoma uravnovesijo in zavzamejo približno isto višino, na kateri so bile v začetku 19. stoletja.

Tako je leta 1835 drevenka rži 1 fl. sreb., pšenice 2 fl., ajde 48 kr.

Cena živini (zlasti goveji) je bila precej visoka, tako je pital vol veljal od 70 do 100 fl. srb.; en mlad konj 100 do 200 fl.; dobra krava 40 do 50 fl. srb. Leta 1834, ko radi suše ni živina imela kaj jesti, ji je bila cena zelo nizka; tako se je dobil dober konj za 10 do 12 fl., krava pa že za 6 do 8 fl. V naslednjih letih se cena zopet dvigne.

Tudi vinske cene so se spreminjale.

Tako je leta 1812 veljal en »štartinjak« vina 20 fl. (bankovec), kasneje poskočil na 300 do 500 fl. (bank.); leta 1819 in 1822 200 fl. (bank.); v letih 1823 in 1824 pa 20 fl. (srb.); leta 1829 pa 60 fl. srb., dalje leta 1830 60 do 100 fl.; v letu 1831 80 fl., 1834 sprva 30 do 50, kasneje pa 80 do 100 fl. srb. — Zelo pa je — radi slabe kvalitete padla cena vinu leta 1835, ko se je dobil »štartinjak« za 20 do 40 fl. srb., pa le tako, ki ni bilo zmrzlo; kajti to leto je v lutomerskih in radgonskih goricah zapadel sneg in na grozdju zmrznil. Takšno vino so ljudje največ porabili doma.

Mezde (plače) dninarjem in rokodelcem so stale v primernem razmerju s cenami živil. Tako je zaslužil dninar pri kmetu 1 do 2 groša ob svojem, 6 do 7 kr. srb. ob hrani; obrtnik 24 do 30 kr. ob svojem, 12 do 24 kr. pa ob hrani pri delodajalcu.

St. L.

Cene in sejmska poročila.

Mariborski trg. Na mariborski trg v soboto, 20. julija so pripeljali 18 komadov zaklanih svinj. Svinjsko meso je bilo po 10—11 Din, špeh 10—12 Din. Kmetje so pripeljali dva voza sena po 40—46, 1 slame 26, 7 voz krompirja po 150—2, 6 čebule 4—5 Din. Zelje glava 1—2, kumarce 0.50—2, ohrovt 1—2, fižol v stročju 1 kg 3—5 Din. Jabolka 6—8, hruške 8—9, slive 6—8, češnjke 4, marelice 10—15, breskve 12—16, maline 5—6, grozdje (italijansko) 24, luščeni grahi 26 do 28. Pšenica 1.50, rž 1.25, ječmen 1.25, koruza 1.25, oves 1, proso 1.75, ajda 1, fižol 1.50—2. Smetana 8—10, surovo maslo 20—24, čajno 26—28. Kokoš 15—20, piščanci 15—40, gos 15—20, raca 10—12, domači zajec 5—30.

Mariborski svinjski sejem. Na svinjski sejem dne 19. julija je bilo pripelanih 99 svinj in 2 kozi. Cene so bile sledeče: mladi prašiči 7—9 tednov 75 do 80, 3—4 mesece 100—150, 5—7 mesecev 130—200, 8—10 mesecev 250—300, 1 leto 400—480 Din; 1 kg žive teže 4—5, 1 kg mrtve teže 7—3.50 Din. Koza komad 110 Din. Prodanih je bilo 35 svinj in 2 koza.

Naročajte Sl. gospodarja